

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Баган Надії Валеріївни

на тему: « **Формування та ефективність використання ресурсів
аграрних підприємств»**

подану на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 051 – Економіка

галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

у спеціалізовану вчену раду

ДФ 44.887.014 Полтавського державного аграрного університету

1. Актуальність теми та її зв'язок з науковою тематикою.

Усі економічні системи як країни в цілому, так і окремого суб'єкта господарювання, зокрема, тісно пов'язані з ресурсами. Саме тому питання, пов'язані з тим, яким чином люди і суспільство використовують наявні ресурси, створюють продукцію та послуги задля максимального задоволення суспільних потреб, є актуальними. На сьогоднішній день функціонування аграрних підприємств в Україні і світі відбувається в умовах обмеженості ресурсів. Дефіцит ресурсів при одночасному зростанні суспільних потреб призводить до кризових явищ в економіці країни. Підприємства, які працюють в аграрній сфері мають особливу важливість для забезпечення продовольчої безпеки держави. Сьогодні, коли світ охопила пандемія вірусу COVID-19, одним з важливих завдань аграрних підприємств є виживання і збереження власних позицій на ринку за рахунок виявлення прихованих резервів і скорочення постійних і змінних витрат, тому що залучення зовнішніх інвестиційних коштів дуже ускладнено або взагалі неможливе. Тому важливість питань формування і ефективності використання ресурсів аграрних підприємств є вкрай очевидними.

Тематика дисертаційного дослідження загалом відповідає ініціативним тематикам НДР. Наукові результати, висновки та рекомендації дисертації

виконувались в межах тем науково-дослідної роботи Полтавського державного аграрного університету, а саме: «Розробка теоретико-методологічних, науково-методичних і практичних засад розвитку виробничо-господарської, фінансово-економічної і соціальної діяльності та процесів ресурсо-енергозбереження і управління (менеджменту) підприємств з виробництва і переробки аграрної продукції в умовах ринку», у якій авторка розробила методичний підхід до оцінки інтегрального показника ефективності використання ресурсів аграрних підприємств на основі розробленої системи показників оцінки ефективності використання ресурсів (державний реєстраційний номер 0117U003096); «Розробка теоретико-методологічних науково-методичних і практичних засад ринкового розвитку, прогнозування, макроекономічного планування і державного регулювання в системі управління економікою, підприємницькою і соціально-економічною діяльністю на рівні галузі сільського господарства та сільських територій», у якій авторка удосконалила матричний підхід до визначення стратегії підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, розвинула організаційно-економічний механізм підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств (державний реєстраційний номер 0117U003097).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи здобувачки, опублікованими працями за темою дисертації, дозволяє зробити висновок, що основні висновки, практичні рекомендації та наукові положення, що визначають елементи наукової новизни, є обґрунтованими, самостійно сформульованими, засвідчують особистий внесок у розвиток економічної думки за напрямом дисертації. Проведене дослідження відзначається високим науково-методичним рівнем.

Достовірність одержаних результатів підтверджується використанням сучасних загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема: *метод*

систематизації – під час аналізу теоретичних основ формування та використання ресурсів аграрних підприємств; *метод дедукції та метод аналогій* – під час оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, який, базується на розрахунку показників економічної, екологічної, соціальної ефективності та рентабельності використання матеріальних, нематеріальних, трудових, фінансових, земельних, інформаційних та часових ресурсів аграрних підприємств, що дозволяє виявити вплив на ефективність використання конкретного виду ресурсів; *порівняльний метод* – під час аналізу та узагальнення підходів щодо визначення поняття «ресурси аграрних підприємств»; *абстрактно-логічний* – при застосуванні матричного підходу щодо визначення стратегії підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, який, на відміну від існуючих, базується на прогнозованому рівні інтегральної оцінки економічної, соціальної та екологічної ефективності ресурсовикористання, що дозволяє охарактеризувати діючу ресурсну стратегію та обґрунтувати необхідність її оптимізації у економічно-соціальному, економічно-екологічному або соціально-екологічному напрямках; *нормативний метод* – під час розрахунку впливу рівня витрат на конкурентоспроможність продукції аграрних господарств; *метод формалізації* – у процесі формування підходів щодо вибору стратегії підвищення ефективності використання ресурсів аграрними підприємствами; *системний аналіз та метод декомпозиції* – під час аналізу внутрішнього і зовнішнього середовища аграрних підприємств; *системно-структурний* – під час формування системи заходів щодо підвищення ефективності ресурсоспоживання, ресурсощадження та ресурсозбереження для кожного аграрного підприємства в межах його прогнозованої стратегії підвищення ефективності використання ресурсів.

Результати дослідження апробовані та знайшли позитивний відгук на 17 міжнародних, всеукраїнських, наукових та науково-практичних конференціях. Все це свідчить про обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації Баган Надії Валеріївни.

3. Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

У дисертаційній роботі висвітлено мету дослідження, визначені основні завдання, подані елементи наукової новизни та висновки. Основні положення, висновки та рекомендації, які містяться дисертації опираються на достовірні статистичні дані та економічні розрахунки авторки. У роботі використані загально-наукові та спеціальні методи дослідження.

Основні результати дослідження полягають в формуванні та підвищенні ефективності використання ресурсів аграрних підприємств в сучасних умовах їх діяльності. Авторкою дисертаційної роботи отримані наукові результати, котрі містять елементи наукової новизни у визначеній проблематиці, зокрема:

удосконалено:

визначення поняття «ресурси аграрних підприємств», що на відміну від існуючих, представлено як сукупність органічно взаємопов'язаних природних, матеріальних, нематеріальних, фінансових, трудових, часових та інформаційних ресурсів, які при взаємодії один з одним та при врахуванні впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища забезпечують безперебійну діяльність аграрного підприємства з метою отримання максимального прибутку беручи до уваги економічну, екологічну та соціальну основи, що дало можливість актуалізувати економічний, екологічний та соціальний аспекти підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств;

класифікацію ресурсів аграрних підприємств, яка, на відміну від існуючих, доповнена ознаками класифікації інформаційних (за ступенем достовірності; за ступенем надійності; за шляхом (рівнем) передачі; за каналом передачі; за сферою використання) та часових (за ефективністю використання; за галузевою приналежністю; за швидкістю прийняття рішення; за використанням часу з урахуванням сезонності виробництва) ресурсів, що дозволило конкретизувати вплив розглянутих видів ресурсів на діяльність аграрного підприємства;

методичний підхід до оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, який, на відміну від існуючих, базується на розрахунку показників економічної, екологічної, соціальної ефективності та рентабельності використання матеріальних, нематеріальних, трудових, фінансових, земельних, інформаційних та часових ресурсів аграрних підприємств, що дозволило виявити вплив на ефективність використання конкретного виду ресурсів;

методичний підхід до інтегрального оцінювання ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, який, на відміну від існуючих, передбачає інтегральну оцінку економічної, соціальної, екологічної та загальної ефективності використання матеріальних, земельних, трудових, фінансових, інформаційних та часових ресурсів, здійснену через нормалізацію груп одиничних коефіцієнтів методом модифікованої головної компоненти, що дозволило визначити поточний загальний інтегральний рівень ресурсоефективності діяльності підприємств з метою його подальшого прогнозування методами лінійної та динамічної регресії;

матричний підхід до визначення стратегії підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, який, на відміну від існуючих, базується на прогнозованому рівні інтегральної оцінки економічної, соціальної та екологічної ефективності ресурсовикористання, що дозволило охарактеризувати діючу ресурсну стратегію та обґрунтувати необхідність її оптимізації у економічно-соціальному, економічно-екологічному або соціально-екологічному напрямках;

набули подальшого розвитку:

підходи до визначення внутрішніх та зовнішніх чинників впливу на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств, що, на відміну від існуючих, ґрунтуються на розрахунку факторних аналізів продуктивності праці, валової продукції, рентабельності персоналу, матеріаловіддачі та прибутку для дослідження внутрішніх чинників впливу, та виокремлення зовнішніх чинників впливу на ефективність використання кожного виду ресурсів окремо, що дозволить зменшити негативний вплив чинників, перш за все, внутрішнього

середовища на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств;

організаційно-економічний механізм підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, який, на відміну від існуючих, враховує особливості кожного з видів ресурсів, вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, регулятивні функції суб'єктів аграрної сфери макрота мікрорівнів, а також має адаптивні властивості для можливості оперативного коригування та використання елементів зазначеного механізму, що дозволило сформувати систему заходів для підвищення ефективності ресурсоспоживання, ресурсоощадження та ресурсозбереження для кожного аграрного підприємства в межах його прогнозованої стратегії підвищення ефективності використання ресурсів.

Теоретичні узагальнення, висновки і рекомендації доведені до рівня конкретних пропозицій щодо ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.

Практичні рекомендації дисертаційної роботи, запропоновані до впровадження у практику аграрних підприємств та державних органів влади: Департаменту агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації (довідка № 02.1-24/107 від 07.12.2021 р.), Регіональному фонду підтримки підприємництва по Полтавській області (довідка № 15 від 25.03.2021 р.), ТОВ «Оріон Молоко» (довідка № 56 від 17.02.2021 р.); СТОВ «Мусіївське» (довідка № 73 від 08.04.2021 р.), ТОВ Агрофірма «ЗОРЯ АГРО» (довідка № 40 від 21.05.2021 р.); ТОВ «Промінь-Приват» (довідка № 84 від 09.06.2021 р.); ТОВ «АГРОФІРМА ДНІПРОАГРОЛАН» (довідка № 127 від 23.06.2021 р.).

Результати дослідження використовуються у навчальному процесі Полтавського державного аграрного університету МОН України при підготовці здобувачів вищої освіти під час викладання дисциплін «Економіка підприємства», «Економіка і організація агропромислових формувань», «Економіка природокористування», «Економічне управління підприємством» (довідка № 01-11/62 від 11.08.2021 р.).

4. Оцінка змісту дисертаційної роботи та її завершеності. Варто зазначити, що дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи становить 213 сторінок. Робота містить 51 таблицю, 42 рисунки, 30 додатків, 314 найменувань в списку використаних джерел.

У першому розділі дисертаційної роботи «Теоретико-методичні основи формування та використання ресурсів аграрних підприємств» з'ясовано сутнісну характеристику ресурсів аграрних підприємств, джерела їх формування, теоретичні засади ефективності їх використання та розроблення напрямів підвищення ефективності. Авторкою запропонована розширена класифікація інформаційних та часових ресурсів (с. 34).

Авторка поглиблює методичний підхід до оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств шляхом виокремлення трьох видів ефективності: економічної, екологічної та соціальної. Запропоновано дослідження економічної ефективності за шістьма видами ресурсів; соціальної – шляхом проведеного анкетування працівників досліджуваних підприємств за ступенем задоволеності умовами праці, психологічним кліматом в колективі та керівниками підприємства; екологічної – з урахуванням деструктивного впливу на навколишнє середовище (с. 58-74).

В другому розділі «Сучасний рівень використання ресурсів аграрних підприємств» досліджено сучасний стан використання ресурсів аграрних підприємств України та Полтавської області, визначені позитивні та негативні тенденції їх розвитку.

Авторкою досліджені внутрішні та зовнішні чинники впливу на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств шляхом проведення факторних аналізів (с.154- 156).

У третьому розділі дисертаційної роботи «Напрями підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств» запропоновано: удосконалення методичного підходу до інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів; матричного підходу до визначення стратегії

підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств та удосконалення організаційно-економічного механізму їх використання.

Загалом, представлені результати дослідження є достатньо обґрунтованими і мають наукову достовірність. Висновки дисертаційної роботи є логічними та структурованими, відповідають основним завданням дослідження та поставленій меті. Результати дослідження можуть бути впроваджені у практичній діяльності аграрних підприємств з метою підвищення ефективності використання ресурсів. Назва дисертаційної роботи «Формування та ефективність використання ресурсів аграрних підприємств» відповідає змісту, що підтверджується як метою дослідження, так і вирішеними завданнями. Дисертація за змістом є завершеним дослідженням.

5. Повнота викладення результатів досліджень в наукових виданнях.

Теоретичні та практичні результати дисертаційної роботи відображені в 28 наукових працях, із яких 4 статті – у колективних монографіях, 5 статей – у періодичних виданнях України, що внесені до міжнародних наукометричних баз даних, 1 стаття – у науковому періодичному виданні країни Європейського Союзу, 1 стаття – у журналі, включеному до наукометричної бази даних Web of Science, 17 праць апробаційного характеру. Загальний обсяг наукових праць за темою дисертації становить 8,5 друк. арк., особисто автору належить 5,91 друк. арк.

6. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

Аналіз дисертаційної роботи та опублікованих праць Баган Надії Валеріївни, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, дає підстави констатувати відсутність допущення дисертанткою порушень академічної доброчесності. Дисертація містить посилання на джерела інформації за кожним випадком використання тверджень, розробок та аналітичної інформації. Робота відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права.

7. Зауваження до змісту дисертаційного дослідження.

Позитивно оцінюючи науковий та практичний доробок дисертантки, варто звернути увагу на деякі дискусійні положення:

1. У п. 1.1. «Теоретико-методологічні основи формування та використання ресурсів аграрних підприємств» авторка досліджує визначення поняття «ресурси» різними науковцями, що доцільно було б подати узагальнено в табличній формі. (с. 30-33).

2. П.1.2 «Теоретичні засади ефективного використання ресурсів аграрних підприємств» доцільно було б, на нашу думку, доповнити інформацією про результати державної підтримки аграрних підприємств Полтавської області в порівнянні з іншими регіонами.

3. На рис. 1.2 п. 1.1. «Теоретико-методологічні основи формування та використання ресурсів аграрних підприємств» (с. 34) авторка виокремлює матеріальні, нематеріальні, трудові, фінансові, земельні, інформаційні та часові ресурси. При цьому, у п. 2.2. «Оцінка ефективності використання ресурсів аграрних підприємств» при проведенні оцінки економічної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств здійснено розрахунок відповідних показників не враховуючи ефективність використання нематеріальних ресурсів.

4. П. 2.1 «Стан та тенденції розвитку аграрних підприємств» був би більш інформативним, якби містив інформацію щодо аналітичних даних розвитку аграрного сектору економіки інших країн.

5. У п. 3.2 «Стратегічні аспекти розвитку напрямів підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств» (стор. 198–207) дисертантка наводить прогностні значення інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств на 2021-2022 рр. Доцільно було б здійснити розрахунок прогностних значень даного показника на більш тривалий період часу, що дало б можливість врахувати дані прогнозу при визначенні стратегій розвитку досліджуваних аграрних підприємств.

Загальна оцінка роботи, її відповідність встановленим вимогам.

Тему дисертації розкрито в повному обсязі, вирішено поставлені завдання, реалізовано мету дослідження, представлено нові наукові результати, які мають як теоретичне значення, так і практичну цінність. Враховуючи актуальність, наукову новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також практичну значимість сформульованих положень і висновків, дисертаційна робота Баган Надії Валеріївни на тему: «Формування та ефективність використання ресурсів аграрних підприємств» відповідає «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановами КМУ від 06.03.2019 р. № 167, 21.10.2020 р. № 979 та 09.06.2021 р. № 608, а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

Доктор економічних наук, професор,
професор кафедри підприємництва та бізнесу
Київського національного університету
технологій та дизайну

І. А. Гнатенко

Лідпис *І. А. Гнатенко*
засвідчую
Зав. КАНЦ *І. А. Гнатенко*